

SBF İNSAN HAKLARI MERKEZİ'NİN OLURLU BİR GİRİŞİMİ: Uluslararası İnsan Hakları Toplantısı

(Tarabya, 28-30 Mart 1979)

A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi, Dışişleri Bakanlığı ve Unesco'nun desteği ile, 28-30 Mart 1979 tarihleri arasında, İstanbul Büyük Tarabya Otel'inde Uluslararası İnsan Hakları Toplantısı düzenlendi. Bu toplantıda Türkiye ve komşu ülkelerde insan haklarının uygulamasına ilişkin önemli konular tartışıldı. Toplantıya Türkiye'nin yanı sıra Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya, Sovyetler Birliği, Irak, Suriye ve Yunanistan bilim adamları katıldı ve ülkeleri temsilen bildiriler sunuldu.

SBF İnsan Hakları Merkezi Başkanı Prof. Dr. Bahri Savcı'nın toplantıyı açmasından sonra, hoşgeldiniz konuşmasını SBF Dekanı Prof. Dr. Cevat Geray yaptı. Geray çağdaş teknolojik ilerlemenin insan haklarının gelişmesini sağlayacak yerde, pek çok ülkede siyasal ve ekonomik sömürünün süregeldiğini, ancak, teknolojik gelişmeye paralel olarak, emekçi kesimin zorlu yaşam koşullarında olumlu gelişmeler görülmediğini belirtti.

Dışişleri Bakanı Prof. Dr. Gündüz Ökçün, sözlerine, BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 30. yıldönümünün geçtiğimiz aralık ayında kutlandığını, dolayısıyla seminer tarihinin bu yıldönümüne uygun düştüğünü belirterek başladı. İnsan hakları uğruna mücadelenin çok eski devirlerde başladığını hatırlatan Ökçün, önceleri ülkelerin bir iç sorunu olarak ortaya çıkan insan hakları konusunun zamanla uluslararası bir sorun niteliği kazandığını vurguladı. Çeşitli devletlerin insan haklarının nite-

liği ve içeriğini farklı anlayıp farklı uygulamakla birlikte, bu alanda, henüz başlangıç aşamasında da olsa, artık, ortak eyleme geçme gerekliliğinin anlaşıldığına dikkati çekti. Böyle bir anlayışın ürünü olan, BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, öteki BM sözleşmeleri ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni çok sayıda devletin imzaladığını söyleyen Ökçün, imzanın tek başına bir anlam taşımadığını, çoğu ülkelerde anayasa metinleriyle günlük uygulama arasında büyük uçurumların varlığını kordüğünü belirtti.

Devlet ile birey arasındaki ilişkinin sürekli değişen yönüne değinen Ökçün, devletin bireye karşı yükümlülüklerinin giderek arttığını, klasik temel hak ve özgürlüklerin genişleyerek yeni ekonomik, sosyal ve kültürel haklar eklendiğini vurguladı. Burjuvazinin sirtını dayadığı «fırsat eşitliği» anlayışının, bunun uygulamada gerçekleşmesi ni sağlayacak elverişli ekonomik, sosyal ve kültürel koşullar yaratılmaksızın fazla bir değeri olmadığını söyleyen Ökçün, belli bir aşamadan sonra klasik hakların toplumun gelişmesinde yetersiz kaldığını hatırlattı. Uluslararası alanda ise, dünya barışı için ülkelerin gelişme düzeylerindeki eşitsizlikleri giderici yönde önlemler alınmasının zorunluluğuna değinen Ökçün, ekonomik işbirliği girişimlerinin temelinde bu zorunluluğun yattığını belirtti. Konuşmasının bu bölümünde Ökçün, uluslararası planda BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin bu gelişmeyi yansıttığını, Unesco'nun ise çeşitli çalışmalarıyla kültürel hakların önemini vurguladığını söyledi. Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin ayrı ayrı kaleme alınmış olmasının, bu iki dizi hakkın birbirinden ayrı tu-

tulması gerektiği biçiminde yorumlanmaması gereğine dikkati çeken Ökçün, gerçekten bu hakların birbirlerini tamamladığını, temel haklar konusunu bu biçimde ele almanın çağdaş bir yaklaşım olduğunu ifade etti.

Türk hükümetinin görüşünü dile getirirken, Ökçün, ekonomik ve toplumsal kalkınma ile özgürlükler arasında yakın bir bağın varlığına inandıklarını ifade etti. İnsan hakları alanında gelişmenin ise, ancak, silâhlı savaşa, siyasal bunalımlara, eski ekonomik yapılar ve eski siyasal ilişkilerin ortadan kaldırıldığı bir ortamda gerçekleştirilebileceğini söyleyen Ökçün, bu seminerin insan haklarında işbirliğine olumlu katkılarda bulunmasını diledi.

Unesco'nun İnsan Hakları ve Barış Bölümü Başkanı Karel Vasak söylevine, insan hakları ile barış arasında dolaysız bir bağ bulunduğunu belirterek başladı ve Unesco'nun, BM'in kurduğu sistem içinde, bu alanda kurumsal çalışmalar yapan tek örgüt olduğunu öne sürdü. Unesco'nun genel anlamda bilimsel araştırmalar ve yayınlarla insan haklarının geliştirilmesine katkıda bulunduğunu özel anlamda ise insan haklarının bilim, kültür ve iletişim yoluyla bireylere öğretilmesi için caba harcadığını ifade etti. Ayrıca, bireylerin eğitim görme, kültürel yaşama katılma, bilimsel araştırmalara katılma ve katkıda bulunma haklarının güvenceye alınması için çalışmalar yaptığını da belirtti. Vasak, Unesco'nun BM'in öteki örgütleri ve belli konularda uzmanlaşmış kuruluşlarla birlikte insan hakları alanında bazı sorumluluklar yüklendiğini, ancak söz konusu kuruluşların sorumluluk sınırları yeterince açık bir biçimde belirlenmediği için bazı güçlükler çıktığını söyledi. Bu böyle olmakla birlikte, Vasak insan hakları ko-

nusunda çok sayıda kuruluşun eşzamanlı girişimlerde bulunmasından doğacak bir «yetki çatışması»nın her zaman kötü sonuçlar vereceğini söylemenin pek doğru olmayabileceğini de sözlerine ekledi.

Unesco'nun çalışmalarının insan hakları alanında esin kaynağı olan niteliğine de değinen Vasak, örgütün aynı anda birkaç işlevi yüklendiğini belirtti. Hukukçuların yanı sıra sıradan kişilerin de eğitilmesini amaçlayan Unesco'nun, özellikle insan haklarını konu edinen derslerin çeşitli eğitim düzeylerinde okutulmasını, insan haklarının uluslararası uygulamasının örnek olaylarla tanıtılmasını hedef aldığını söyledi. Bu amaçın gerçekleştirilmesi için uluslararası işbirliğinin zorunlu olduğunu yineleyen Vasak, bu bağlamda 12-16 Eylül 1978 tarihlerinde Viyana'da toplanan uluslararası kongrede, insan haklarının çeşitli düzeylerde eğitim programları için alınmasını öngören altı yıllık bir program hazırlandığını hatırlattı. Bu programın üç ayrı koldan uygulamaya konulacağını açıklayan Vasak, insan haklarının temel bir ders olarak okutulmasının yanı sıra, farklı koşullara sahip bölge ve kültürlerin gereksinimlerine göre uyarlanacak insan hakları dersleriyle, avukat, yargıç gibi meslekleri gereği insan haklarını uygulamak durumundaki kişiler için özel derslerin hazırlanmasına karar verildiğini belirtti.

BM örgütü içinde yer alan öteki kuruluşlara göre, Unesco'nun «çok disiplinli» olmak gibi bir ayrıcalığa sahip olduğuna dikkati çeken Vasak, örgütün insan haklarının her ihlâl edildiğinde, buna yol açan nedenleri sistematik bir biçimde inceleme olanağına değindi. İnsan haklarını sürekli ihlâl eden ülkelerin toplumsal yapılarının incelenmesi sonucunda ilginç bulgular elde edilebileceğini ifade eden Vasak, örneğin ırkçılığın nedenlerinin ve çok uluslu ülkelerin çeşitli sorunlarına kaynaklık eden koşulların daha belirgin bir biçimde ortaya çıkarılabileceğini

öne sürdü. İnsan haklarının gelecekte ne gibi bir gelişme gösterebileceği konusunda Vasak, Unesco'nun esin kaynağı olan niteliğine uygun bir biçimde, yeni insan hakları türlerini korumak amacıyla çeşitli girişimlerde bulunabileceğini söyledi. Vasak, söz konusu yeni «tür» hakların, ne medeni ve siyasal haklar, ne de ekonomik, toplumsal ve kültürel haklar içinde düşünülemediğini, bunların belli bir toplum yapısına bağlı olmaksızın dosdoğru bireyin kendisine ilişkin haklar olduğunu kaydetti. Vasak, bu hakların sırasıyla, bireyin kendisini geliştirme, barış içinde ve silâhtan arınmış bir dünyada yaşama, ekolojik dengeyi yitirmemiş temiz bir çevrede yaşamını sürdürme hakkı, bütün insanların dünyanın ortak kaynaklarından (yani denizlerin dibinde yatan ya da uzaydaki zenginliklerden), ortak kültürden ve insan haklarından yararlanma hakkı, haberleşme hakkı vb. olduğunu ifade etti.

Birinci günün sabah oturumuna böylece özetlerken önemli bir noktaya değinmek istiyorum: devletler arasında insan hakları ve özgürlükleri konusunda etkin bir işbirliğinin gerçekleştirilmesi ilk bakışta çekici bir ideal, olumlu bir gelişme gibi görünmekle birlikte, böyle bir işbirliğinin saikıncalı yanları da olabilir. Mümtaz Soysal'ın 3 Nisan 1979'da **Milliyet**'te yayınlanan bir makalesinde belirttiği gibi, bazı devletlerin insan haklarını kendi dışlarındaki ya da rakip ülkeler karşı ideolojik savaşın bir parçası olarak kullanmaları olasılığı gözden kaçırılmamak gerek... Başkan Carter'ın insan haklarını kendisine bayrak yapışı için, bakın, Soysal neler diyor:

«Berlin'deki küçük göllerden birinin kıyısında on, onbeş kişi toplanmış Carter'ın insan hakları politikasını değerlendirmeye çalışıyoruz..... Galiba, şimdiye kadar bu konudaki en büyük hataları, insan hakları konusunda Doğu-Batı arasındaki ideolojik savaşın bir parçası olarak kullanmak oldu. Sovyetler'i

ve sosyalist ülkeleri bu alanda sıkıştırmaya çalıştılar.

Tabii, sonuç büyük bir fiyasko oldu. Çünkü, Sovyetler'le ya da öbür sosyalist ülkelere, Amerika'larında Fraser'ın kastettiği cinsien bir bağımlılık ilişkisi yoktu ve söylenen bütün sözler bir propoganda çabası olarak havada kalıyordu. Üstelik, Marksizmin de kendine göre bir özgürleştirme felsefesi vardı ve Carter'ın insan hakları sözüne karşı onlar da başka kavramlarla çıkabiliyorlardı.

Oysa, insan hakları politikasının asıl etkili olabileceği alan, Amerika ile özel bağımlılık ilişkileri içinde bulunan ülkelerin alanıydı. Amerika, en azından kendi kendisiyle tutarlı olabilmek için bu ilişkileri gözden geçirmeli, stratejik bakımdan önemli bir bölgede bulunuyorlar ya da petrolleri var diye o ülkeleri desteklemekten vazgeçmeliydi.»

Seminere katılan devletlerin bildirileri üstüne genel bir özet vermeden önce, günümüzde çeşitli toplumsal ya da siyasal konulu tartışmalarda sık sık gündeme gelen, insan hakları ya da temel haklar ve özgürlükler terimlerinin içeriklerini açıklamak yararlı olabilir: Soysal, **Anayasa'ya Giriş** kitabında (s.237) bu konuya açıklık getiriyor. «Kişi hakları ve özgürlükleri» XVIII. yüzyılda ortaya çıkan, bireye ilişkin, klasik demokrasiye temel olan haklar. «İnsan hakları» ise daha geniş bir kavram; bütün insanlara tanınması gerekli, evrensel bildirilerde dile getirilen ideal hakları kapsıyor, insan haklarının gerçekleşmiş olanları «kamu özgürlükleri» adını alıyor. Soysal, «temel hakların yerine göre, insan hakları ya da kamu özgürlükleri demeye gelen. kaypak bir anlamı olduğuna, bazen de kasıtlı olarak, iki anlamda gelebilecek biçimde kullanıldığını kaydediyor. Soysal ayrıca, doktrinde ve pozitif hukukta «bireysel hakların karşılığı olarak kullanılan «vatandaş hakları»nın gerçekte, vatandaşların yararlanmasına açık olan haklar anlamına geldiğini de belirtiyor. Soysal, kitabının dördüncü b-

lümünde, klasik demokrasinin temel unsurlarını seçim ve temsil ilkesi, genel ve eşit oy, çoğunluğun yönetim hakkı, azınlığın korunması, bireysel temel hakların devlete karşı korunması ve yasalar önünde eşitlik ilke-leri olarak sıralıyor. (s.83) Bu ilkelere içinde, konumuz açısından, bizi «devlete karşı bireysel temel hakları» ilgilendiriyor. Mutlak hükümdarların keyfi davranışlarından bireyl koruma mücadelesi olarak başlayan bir süreç, daha sonra XVII. ve XIX. yüzyıllarda «kişi hakları» ya da «temel haklar» kavramlarının geliştirilmesine yol açmıştır. Ve, aynı süreç, bireyler için bir tür dokunulmaz haklar alanı yaratılmaya çalışılırken, devletin iktidarını parçalamaya yönelik, devletin iktisadî ve toplumsal konularda etkin çalışmaları ile hemen her konuya müdahale etmesi olasılığına karşı önlemler alınması biçiminde ilerlemiştir.

Klasik demokrasinin temel ilkeleri, iktisadî etkenlerle bazı değişiklikler geçirmiş, «klasik» temel haklar, düşün alanında XIX. yüzyıl boyunca gelişen Marxist düşünce, uygulama alanında ise işçi hareketlerinin etkisiyle yeni boyutlar kazanmışlardır. Soysal'ın deyişiyle, «ayakta kalabilmek için değişen koşullara kendini uyutan klasik demokrasi» yenilemiştir. Bu «yenileşme», klasik haklara ekonomik ve toplumsal hakların eklenmesi biçiminde olmuştur. Bu haklar devlete «devlet» yüklemekte, yine bu haklarla birlikte sözü edilmeye başlanan «refah devleti»nin vatandaşlarını iktisadî eşitsizliklerden kurtarması, onlara özgür yaşam koşullarını sağlaması beklenmiştir. Devlet, vatandaşlara karşı yerine getirmekle yükümlü olduğu görevlerinin yanı sıra, iktisadî yaşamın içine girmekte, kapitalist sistemin yıkılmasını önlemek amacıyla, tekelin haksız rekabetiyle mücadele etmekte, «işletmeciler» ve «üreticiler» rollerini aynı zamanda yüklenerek, kredi, vergi ve yatırımların mekanizmalarını, sistemin yaşamasını sağlayacak biçim-

de kullanmaktadır (neo-kapitalist anlayış).

Ancak, bütün bu çabalar, devlete, belki de, eskisinden daha da etkin bir rol verdiği için, bireyin korunabilmesi amacıyla devlet iktidarının sınırlandırılması gerekmekte, yani neo-demokrasinin o ünlü denge sorunları yeniden gündeme gelmektedir.

Bireysel hak ve özgürlüklerin evrensel bildirilerde yer alması ancak XVIII. yüzyıl sonlarında gerçekleşebilmiştir. Bunun ilk önemli örneğini Fransız Devrimi'nin 1789 tarihli İnsan ve Yurttaş Hakları Evrensel Bildirisi'nde, ikincisini de 1948 tarihli BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde görüyoruz. BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi hem Fransız Devrimi'nin temel ilkelerini hem de çağımızın iktisadî koşullarının gündeme getirdiği yeni ekonomik hakları içermesi açısından, bir ölçüde insan hakları alanında son aşamayı gösteriyor. BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nden şu ilkelere alınıyor: 1. insanların doğuştan eşitliği, 2. yasalar önünde eşitlik, 3. başkalarının özgürlüklerine saygı, 4. keyfi tutuklamaların yasaklanması, 5. her sanığın suçlu sabit olana dek suçsuz sayılması, 6. mülkiyet hakkı, 7. düşünce özgürlüğü, 8. devlet görevlerinin herkese açık olması gibi ilkelere alınmıştır. Bildiride dile getirilen yeni hakları ise şöyle sıralayabiliriz: 1. konut dokunulmazlığı (m.12), 2. seyahat özgürlüğü (m.13), 3. toplanma ve dernek kurma özgürlüğü (m.20), 4. aile hukukuna ilişkin, erkek ve kadının eşitliği, evlilik hakkı gibi haklar (m.16), 5. toplumsal güvenlik hakkı (m.22 ve 25), 6. iş hakları (m.23), 7. dinlenme hakları (m.24).

Bu bildirilerin ikisi de «evrensel» olmak iddiasını savundukları halde, gerçekte koşulların yarattığı belgeler olarak kabul edilebilirlerdir. Kapitalist ülkelerin en dokunulmaz hakları arasında saydığı «mülkiyet» hakkını sosyalist ülkeler tanımazken, Güney Afrika'da en çağ dışı ırk ayrımı politikası uygulanırken, Suudi Arabistan da kölelik hükmünü

sürdürürken, bu belgelerin gerçekten «evrensel» sayılması pek kolay olmasa gerek...

SEMINERE SUNULAN BİLDİRİLER

İnsan haklarının çeşitli türlerine ilişkin bu kısa açıklamayı kaydettikten sonra, seminere sunulan bildirilere geçelim.

Burada, seminere katılan devletlerin bildirilerini teker teker özetlemek yerine, bu bildirilerin ilginç noktalarına değinen genel bir özet vermek daha yararlı olabilir. İlk olarak, bütün bildirilerde devletlerin insan haklarına ilişkin resmi görüşlerinin dile getirildiği söylemek yanlış olmaz sanırım. Bildirilerde, önceden saptanmış, dört ana başlık tartışıldı. Birinci başlık, her devletin insan hakları konusunda hangi haklara öncelik tanıdığına bir açıklık getirmeyi amaçlıyordu. Bu nedenle, bildirileri sunan bilim adamları, bol kepece alıntı kullanarak, insan haklarına ilişkin anayasa maddeleri ya da ilgili yasa hükümleri hakkında bilgi vermeye çalıştılar.

Bulgar bildirisinde insan haklarının ancak sosyal güvenlik kurullarıyla desteklenmediğinde bir değer kazanabileceği belirtilirken, Romen ve Sovyet bildirilerinde de benzer görüşler dile getirildi. Romen, Sovyet ve Irak temsilcileri ülkelerinde bir işsizlik sorunu olmadığını, herkese çalışma güvenliği sağlandığını, göğüslerini gere gere, açıkladılar. Burada, kapitalist ve sosyalist terminolojinin çatıştığı görülüyor: kapitalist ülkeler «ekonomik özgürlükler» dendiğinde dosdoğru «girişim özgürlüğünü» anladıkları halde, sosyalist ülkeler aynı terimi, herkesin bir iş sahibi olmasını kast ediyorlar. Her bildiriden sonra yapılan tartışmalarda, bu ayrımın belirme-sini sağlayacak sorular soruldu, niteltiler.

Irak ve Suriye bildirilerinde Filistin sorunu gündeme getirildi. Irak ve Suriye temsilcileri, Filistinli Arapların haklarının korunması, Filistin sorununun hakça bir çözüme kavuşturulmasının

Arap davasının ana ögesini oluşturduğunu şiddetle vurguladılar. Irak temsilcisi, Filistin sorununa yanısıra, insan haklarının geliştirilmesinde başlıca Irak Devrimi'nin korunması ile emperyalizme karşı dünya devrimlerinin desteklenmesini amaçladıklarını ifade etti. Kürt sorununa ilişkin yuvarak sözler eden Irak temsilcisi, Kürt hareketinin milliyetçi ve haklı bir dava olduğunu teslim etmekle birlikte, bu hakluluğun ancak Irak Cumhuriyeti'nin sınırları ve bütünlüğü içinde düşünülebileceğini belirtti. Ayrıca, bu sorunun Demokrasi Millî Cephe hareketi içinde, içtenlikli bir işbirliği ve barış ortamında çözümlenebileceğine inandıklarını söylemekle yetindi.

Sosyalist ülkeler açısından bir başka sorun da mülkiyet ve miras hakkında ortaya çıktı. Liberal burjuva anlayışının en temel haklar arasında saydığı mülkiyet hakkı sosyalist bir toplum yapısına aykırı düşüyor. Ancak, örneğin SSCB'nde, düpedüz bildiğimiz mülkiyet hakkı değil de, (Burada, «propriété privée» / özel mülkiyet / ile «propriété personnelle» / kişisel mülkiyet / arasındaki fark kast-ediliyor.) bireyin gayri menkul olmayan kişisel eşyaları üzerindeki mülkiyet hakkı ile bu eşyaların mirasçılara geçmesine olanak veren bir tür miras hakkı tanınmıştır. Romanya'da da benzer bir uygulama söz konusudur. Yugoslavya'da ise, insanların kendi oturdıkları apartman katı dışında, (kıraya vermeme ve ayrıca bir gelir elde etmek amacıyla kullanılmamak koşulu ile) bir sayfiye evine sahip olmalarına izin verilmiştir, sanırım.

İkinci başlık seminerde katılan devletlerin insan haklarını konu alan uluslararası anlaşmalardan hangilerini imzaladığını ve bu anlaşmaların iç hukuk düzenlerinde ne gibi bir statü kazandığını konusunda ıskı tutuyordu. Türk bildirisinde yer alan aşağıdaki tablo, seminere katılan devletleri, imzaladıkları anlaşmalar açısından, karşılaştırma imkânı veriyor:

Bulgaristan 20 onay

Yunanistan	16 »	1 imza
Irak	19 »	
Romanya	22 »	2 »
Suriye	19 »	
SSCB	22 »	
Yugoslavya	27 »	
Türkiye	15 »	1 »

Yugoslavya'nın anlaşmaları imzalamada başı çekmesi hayli ilginç bir olgu. Federatif yapısı nedeniyle, federal devletin imzaladığı bir uluslararası anlaşmanın her bir federe devletin onaylaması için geçen uzun zaman göz önüne alınırsa, bu olgu daha da ilginçleşiyor.

Uluslararası anlaşmalar, Türkiye'de olduğu gibi, genellikle, iç hukukta yasa niteliği taşıyor. Ülke yasası ile uluslararası anlaşma hükmünün çatışması halinde, her ülke yasalarının elverişli değişik çözümlere yöneliyor, ancak seminere sunulan bildirilerde örnek-olaylara pek yer verilmediği için, ne gibi çözümlere başvurulduğu açıklığa kavuşturulamadı.

Üçüncü başlıkta, insan haklarının çeşitli eğitim düzeylerinde hangi çerçeve içinde işlendiği ya da işlenmesi gerektiği konusu ele alındı. Bütün ülkelerde insan haklarının genellikle hukuk fakültelerinde, özel ve kamu hukuku dersleri içinde, bir hayli parça bölük bir biçimde okutulduğu ortaya çıktı. Çeşitli hukuk derslerinde yeri geldikçe değinilen insan hakları konularının, sorunun bütününe kavrama açısından fazla yararlı olamayacağı belirtildi. Ayrıca, insan haklarının neleri kapsadığını irdeleyen, uluslararası uygulamaları örneklerle sunan özel derslerin hazırlanması için başlatılan çalışmalar dile getirildi. Söz konusu girişimlerin yalnızca hukuk ya da siyaset bilimi okutan fakültelerin öğretim programı ile sınırlı kalmayıp, ilgili bilim dallarına yaygınlaştırılması hatta başta tıp fakülteleri olmak üzere bütün yüksek öğrenim kurumlarını kapsayan geniş bir uygulamanın başlatılması gereği üzerinde duruldu. İnsan hakları konusunda geniş halk kitlelerinin aşgari bir bilinç kazanmasını sağlamak amacıyla insan hakla-

rı derslerine orta öğrenimde yer verilmesi, giderek meslek okulları ya da fabrika ve benzeri yerlerde de insan haklarının pratik kurlarda işlenmesinin çok yararlı olacağı belirtildi.

İnsan haklarının geliştirilmesi, daha olumluya yönlendirilmesi yolunda bölgesel işbirliği olanaklarının zorlanması son başlığı oluşturuyordu. Bu konu gerçekten önemli. Arap ülkeleri, Balkan ülkeleri ve Türkiye, ortak bir soruna, etnik haklar sorununa sahip. Büyük uygarlıkların yükseliş göçtüğü bir bölgede, çeşitli kavimler ve kültür birikimlerinden arta kalan hakları devralan bu ülkeler, etnik grupların ekonomik ve kültürel yaşamlarını geliştirmelerini sağlayacak hakları tanımadıkları sürece, insan hakları konusunda fazla bir yol kat etmiş sayılamayacaklardır.

Bu konuda en ileri uygulamayı Yugoslavya benimsemiş... Yugoslav temsilci Prof. Petriç, örneğin, Slovenya eyaletinde yaşayan yaklaşık 9 bin kadar Macar'ın, ülke içinde rahat bir yaşam sürdürebilmeleri, devlet dairelerinde işlerini rahatlıkla takip edebilmeleri için, okullarda Sloven haklarının genellikle hukuk fakültelerinde, özel ve kamu hukuku dersleri içinde, bir hayli parça bölük bir biçimde okutulduğu ortaya çıktı. Çeşitli hukuk derslerinde yeri geldikçe değinilen insan hakları konularının, sorunun bütününe kavrama açısından fazla yararlı olamayacağı belirtildi. Ayrıca, insan haklarının neleri kapsadığını irdeleyen, uluslararası uygulamaları örneklerle sunan özel derslerin hazırlanması için başlatılan çalışmalar dile getirildi. Söz konusu girişimlerin yalnızca hukuk ya da siyaset bilimi okutan fakültelerin öğretim programı ile sınırlı kalmayıp, ilgili bilim dallarına yaygınlaştırılması hatta başta tıp fakülteleri olmak üzere bütün yüksek öğrenim kurumlarını kapsayan geniş bir uygulamanın başlatılması gereği üzerinde duruldu. İnsan hakları konusunda geniş halk kitlelerinin aşgari bir bilinç kazanmasını sağlamak amacıyla insan hakla-

TÜRK BİLDİRİSİ

Seminerin son bildirisiydi Türk bildirisi... Bu bölümde, kendi ülkemizdeki uygulamayı biraz

daha ayrıntılı inceleyebilmek amacıyla, Türk bildirisi hem öbür bildirilerden ayrı hem de uzun tutulmuştur.

Türk bildirisini sunan Prof. Sosyal, konuşmasının başında, insan hakları konusunda çok farklı yaklaşımların varlığından söz edilebileceğini, ancak bu farklı yaklaşımların varlığının, bu alanda ne denli kafa yorulsa da olumlu bir sonuca varılamayacağı gibi bir yargıya yol açmak yerine, evrensel bir kabul görececek bir insan hakları sentezine olanak sağlayabileceğine dikkati çekti.

1961 tarihli anayasamız, Sosyal'in belirttiği gibi, XX. yüzyılın başlarında yaygın bir biçimde benimsenen üçlü sınıflamayı (yani, 1. kişinin hak ve ödevleri, 2. sosyal ve iktisadi haklar ve ödevler, 3. siyasal haklar ve ödevler) benimsemiştir.

«Kişinin hakları ve ödevleri» bireyi topluma ve devlet gücüne karşı korumakta, kişi-dokunulmazlığı, özel yaşamın gizliliği, seyahat ve yerleşme özgürlüğü, düşünce ve inanç hakları ve özgürlükleri, bilim ve sanat özgürlüğü, basın özgürlüğü [Bu bölümde yer alan hükümler, 27 Mayıs öncesinde basına uygulanan baskı yöntemlerine bir tepki olarak ve Kurucu Meclis'te pek çok basın temsilcisi bulunması nedeniyle hayli uzundur. (Sosyal Mümtaz, *Anayasa'ya Giriş*, SBF, 1969, s.239)], toplantı hakları ve özgürlükleri gibi haklar bu başlık altında toplanmaktadır. Keyfi tutuklamanın önlenmesi, tutukluların kısa sürede yargı önüne çıkarılması ve durumundan yakınlarının haberdar edilmesi, hak arama özgürlüğü, doğal yargı önüne çıkarılma hakkı, cezaların yasal ve kişisel olması, zorlama yasağı ve isbat hakkı gibi, yukarıda sayılan hakların korunmasına ilişkin hükümler de aynı bölümde yer almaktadır.

«Sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler» (yani, isteme hakları) bölümünde, sosyal devlet anlayışını yansıtan, ailenin korunması, mülkiyet hakkının toplum yararına düzenlenmesi, çalışma

ve sözleşme özgürlüğü, ekonomik ve sosyal hayatın ve çalışma alanının düzenlenmesi, [Ekonomik açıdan zayıf durumda olan işçinin korunması «Grev hakkı» ile anayasa güvencesi altına alınırken, sağlam durumda olan işveren için anayasal bir koruma öngörülmemiş, ancak «lock-out» anayasa ile yasaklanmamıştır da. (İbid., s.241)] sosyal güvenlik hakkı, sağlık hakkı, öğrenim hakkı gibi haklar sayılmaktadır. Mülkiyet ve miras hakkının liberal burjuva anlayışının gerektirdiği gibi, kişi özgürlükleri bölümünde değil de ekonomik ve sosyal haklar bölümünde yer alması ilginç. Mülkiyet ve miras hakları, Fransız Devrimi'nde kazandığı kutsallık ve dokunulmazlıktan uzaklaşmış, hatta anayasamızda, mülkiyet hakkının kamu yararı için sınırlandırılabilmesini ve bu hakkın toplum yararına aykırı bir biçimde kullanılmasının yasaklanmasını öngörmüştür.

«Siyasal haklar ve ödevler», yani katılma hakları, vatandaşların seçme ve seçilme, (bireysel ya da kamusal bir konuda TBMM'ne dilekçe verme hakkı ama önceden yetkili makamlara başvurmuş olması koşulu ile) dilekçe, kamu hizmetlerine girme haklarına, vergi verme ödevine ilişkin maddeleri içermektedir.

Temel hak ve özgürlükleri böylece sıraladıktan sonra, ayrıntılara girmeksizin, 1961 tarihli anayasamızın bu hakları mutlak kabul etmediğini, çeşitli durumlarda hakların yasayla sınırlandırılabilmesini öngördüğünü belirtmek gerek.

Sosyal, insan hakları konusunda Türk yaklaşımını açıklarken, anayasanın, devletin toplumsal ve iktisadi amaçlarını ancak iktisadi gelişme düzeyi ve parasal kaynaklarının elverdiği ölçüde gerçekleştirmekle yükümlü olduğunu belirten maddesine değindi. Sosyal, ekonomik gelişme düzeyi düşük bir ülke olan Türkiye'de siyasal haklar ve ödevler Anayasa Mahkemesi aracılığı ile anayasal güvenceye kavuşturulurken, bu maddenin vatandaşın sosyal ve ekonomik haklarını

ikincil bir konuma ittiğini belirtti. Gerçekten, gelişmiş devletlerde olduğu gibi, bugün ülkemizde, herkese parasız sağlık hizmetleri sağlandığını, herkesin sigorta güvencesine kavuşturulduğunu, eğitim olanaklarından bütün vatandaşların yararlandığını, konut ve beslenme sorunlarının çözüldüğünü söyleyemiyoruz.

Sosyal bireyin siyasal hakları konusunda da ülkemizde henüz yapılacak çok iş olduğunu vurguladı, örneğin Ceza Yasası'ndaki bazı maddelerin anayasada yer alan ve özü gereği sınırlanmaya en az elverişli bir özgürlük olan, düşünce özgürlüğünü açıkça sınırlandırdığını belirtti. Türkiye'nin 1961 anayasasında hayli özgürlükü bir tutum benimsediğine dikkati çekerek Sosyal, yitirdiği az gelişmişlik, enflasyon ve şiddet olayları ile boğuşan ülkemizin demokratik düzenin, birçok benzerleri gibi, çoktan çökmesi olmasını «Türk mucizesi» olarak nitelendirdi. Demokratik düzenimizin, aksıra tükürde olsa, hâlâ yaşamını sürdürmesinde en büyük etkenin, anayasanın getirdiği, kimilerinin «lüks» bulunan, çoğulcu demokrasinin ortamı olduğunu belirtti. Yeterince olgunlaşmış olmamakla birlikte, demokratik özgürlüklerin olanaklı kıldığı bir mücadele ortamında, temel hak ve özgürlüklerin tümünden yok edilmesinin engellenilebildiğini ifade etti. Örneğin, grev ve toplu sözleşme hakkına kavuşan, sosyal güvenlik hakları sağlanan emekliler kesimin anayasal düzenin yozlaşmasını önleyen bir işlev gördüğünü, örgütlenen işgücünün günümüzde anayasanın en sağlam güvencesi olduğunu söyledi. İşte bu örgütlü işgücü, Sosyal'a göre, anayasada kaydedilen liberal ya da klasik haklarla, çağımızın ekonomik ve sosyal hakları arasındaki bağı da oluşturmaktadır. Türk yaklaşımı, insan haklarının ancak yaşamın her aşamasını kapsayan karmaşık bir güvenceler sistemiyle kurulabileceği görüşünü benimsenmiştir. Dolayısıyla, insan haklarından söz ettiğimiz zaman kar-

maşık bir yapı kastedilmektedir. Medenî ve siyasal hakları bir yanda, ekonomik ve sosyal hakları da öbür yanda ele alarak, iki karşıt kategori gibi gösteren görüş, bu bağlamda, yanlış bir tutum olmaktadır.

TÜRKİYE'NİN İMZALADIĞI İNSAN HAKLARI ANLAŞMALAR... ANLAŞMALAR...

Türkiye'nin şimdiye dek imzaladığı uluslararası insan hakları anlaşmaları şöyle sıralanıyor: (Parantez içinde verilen tarihler, anlaşmaların ilk imzalanış yılını göstermektedir.)

Jenosis'din Önlenebilir ve Cezalandırılması Sözleşmesi (1948), Cenevre Kölelik Sözleşmesi (1926), Cenevre Köleliğin ve Köle Ticaretinin Kaldırılması Sözleşmesi (1956), ILO'nun (International Labour Organisation: Uluslararası Çalışma Örgütü.) Zorunlu Çalıştırmanın Kaldırılmasına İlişkin Sözleşmesi (1957), Göçmenlerin Statülerine İlişkin Sözleşmeler (1951, 1967), Toplu Örgütlenme ve Sözleşme Yapma İlkelerinin Uygulanmasına İlişkin ILO Sözleşmesi (1949), İstihdam Politikasına İlişkin ILO Sözleşmesi (1956), Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Sözleşme (1953), Karada Yaralı ve Hasta Askerlerin Bakımına İlişkin Cenevre Sözleşmesi (1949), Savaş Tutsaklarına İlişkin Cenevre Sözleşmesi (1949), Savaşta Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi (1949), Erkek ve Kadın İşçilere Eşit Değerde İş Verilmesine İlişkin ILO Sözleşmesi (1951), İşe Alma ve Meslek Seçmede Ayırım Yapılmasına İlişkin ILO Sözleşmesi (1958).

Bunlardan başka Türkiye, Irk Ayırımının Bütün Türlerinin Kaldırılması İçin Uluslararası Sözleşmeyi imzalamış ancak henüz onaylamamıştır. Türkiye'nin Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Antlaşması ile Uluslararası Medenî ve Siyasal Haklar Antlaşmasını imzalamamış oluşu, henüz, insan hakları alanında kapatılması gereken büyük bir gedik oluşturmaktadır.

Avrupa çapında ise Türkiye, Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Sözleşmesi'ni, bu sözleşmeye bağlı 4. hariç dört ek protokolü ve Social Gode'u imzalamıştır. Social Charter ile Göçmen İşçilerin Yasal Statüsü Sözleşmesi'ni ise sadece imzalamış, henüz onaylamamıştır.

Sosyal, bütün bu listeye bakarak, Türkiye'nin insan hakları konusunda neye öncelik tanıdığını kestirmenin olanaksız olduğunu, bu eksikliğin muhtemelen, ülke içinde bir öncelik sırasının belirlenmemesinden kaynaklandığını dile getirdi.

Peki, imzalanan bu uluslararası anlaşmalar iç hukuk düzende ne gibi bir statüye sahiptir? 1961 tarihli anayasamızın 65. maddesinin son fıkrasında şu hüküm yer alıyor: «Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası anlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında 149. ve 151. maddeler gereğince Anayasa Mahkemesi'ne başvurulamaz.» Doç. Dr. İzzettin Doğan, (Doğan, İzzettin, Doç. Dr., «Avrupa İnsan Hakları Ve Ana Özgürlüklerinin Korunması»na ilişkin Sözleşmenin Türk Anayasa Düzenine Etkisi», İstanbul Barosu'nun düzenlediği İnsan Hakları Üzerine Yuvarlak Masa Toplantısı'na sunulan bildirir) Eylül 1978, s.9.) bu hükmün çok açık bir biçimde, anayasâ ve yasalara uygun olarak yürürlüğe girmiş anlaşmaların anayasaya aykırılığının ileri sürülmesini ve iptalinin istenmesini engellediğini belirtiyor. Demek ki, anlaşmalar «kanun hükmünde» oldukları halde, öteki yasalar gibi anayasaya aykırılık gerekçesiyle iptalleri istenemeyecektir. Doğan, bu hükmün, muhtemelen, devletin uluslararası bir sorumluluk altına girmesini engellemek için konulduğunu söylüyor. Ancak, hukukun iptal edilmesi olanağı olmadığı için hukukî varlığını sürdüren anayasaya aykırı bir anlaşmanın, herhangi bir hükmü, ülke yasaları ile çatıştığı zaman durum ne olacaktır? Öte yandan, mahkemelerimizde uluslararası anlaşmaları uygulamak duru-

mundaki görevlerinin, başta AİHS olmak üzere söz konusu anlaşmaların içerikleri hakkında yeterince bilgi sahibi oldukları da pek kolaylıkla söylenemez, sanırım.

TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

Ülkemizde başta SBF İnsan Hakları Merkezî olmak üzere, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, İstanbul Barosu'nun açtığı İnsan Hakları Merkezî gibi kuruluşlar, insan haklarının geliştirilmesi için çalışmalarını sürdürüyorlar. (SBF de bir İnsan Hakları Merkezî kurulmasına yönelik çalışmalar 1977'de başlamıştır. Enstitüler ve Araştırma Merkezî'ne ek olarak kurulan bu merkez, daha resmi kuruluşunu tamamlamada yoğun çalışmalar içine girmiştir. Kuruluş aşamasında yardım için Unesco'ya başvuran SBF İnsan Hakları Merkezî, iki Türk uzmanının 1978'de Unesco Hakları ve Barış Bölümü'nde staj görmesini sağlamıştır. Unesco, Merkez'in kitaplığının oluşturulmasına da katkıda bulunmuştur.)

İnsan haklarının ders olarak okutulmasına gelince... Bu konuda, SBF İnsan Hakları Merkezî, seminere katılanların bilgilerine sunulmak üzere, merkezî çalışmalarını özetleyen bir broşür hazırlamıştı. Bu broşürde, anayasacılık hareketleri ile insan hakları anlayışı arasındaki sıkı sağa işaret edilmekte, o zamanki adıyla Mülkiye'de anayasâ hukuku dersinin ilk kez 1877'de okutulmaya başlandığı kaydedilmektedir. 1879 ve 1891'deki kesinti ya da dinsel nitelikli saptamalardan sonra Mülkiye'de gerçek anayasâ eğitiminin 1909 yılı ders programında başlatıldığı ifade ediliyor. 1909 programında Fransız, Amerikan ve İngiliz anayasâ tarihlerinin ayrı dersler olarak okutulması da ilginç bir nokta.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İnsan hakları konusuna karşı bütün dünyada uyanan ilgi, Türkiye'de de etkisini göstermiş,

Birikim 52-53/84

çok partili demokrasiye geçiş olgusu da Mülkiye'de anayasâ hukuku ve idare hukuku derslerinde özgürlük konusuna ağırlık verilmesine neden olmuştur. 1955'te kabul edilen yönetmelik, «amme hürriyetleri» adlı ayrı bir ders okutulmasını öngörmüştür. İnsan haklarına, ayrıca, her yıl lisans seminerleriyle doktora programında da yer verilmiştir, 1975'te kabul edilen son lisans yönetmeliği, lisans programında «uluslararası alanda insan haklarının» ayrı bir ders olarak yer almasını karara bağlamıştır. Bir yıl önce ise, doktora programında «insan haklarının uluslararası korunması» adlı bir ders başlatılmıştı. Bütün bu derslerin yolları okutulan anayasâ hukuku derslerinden bağımsız olduklarını belirtmek gerek.

SBF'nin dışında, İstanbul İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi'ne bağlı Siyasal Bilimler Fakültesi ile Siyasal Bilimler Yüksek Okulu'nda, İstanbul Üniversitesi'ne bağlı Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Enstitüsü'nde, Ankara İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi'nde, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü ile Sosyal Hizmetler Akademisi'nde insan hakları dersleri «temel haklar», «kamu özgürlükleri» ya da «insan hakları» adlarıyla okutulmaktadır.

Ayrıca, «genel kamu hukuku» ve «anayasâ hukuku» dersleri ülkemizdeki insan hakları uygulamasını konu alırken, «devletler hukuku» dersleri de, insan haklarının uluslararası uygulamasını işlemektedir. İnsan haklarını dolaylı işleyen devletler hususî hukuku, ceza hukuku, iş hukuku, idare hukuku, haberleşme hukuku gibi dersler de, bölüm porçuk olmakla birlikte bir ölçüde bilgi vermektedirler. Lisans düzeyinde sürdürülen insan hakları seminer çalışmalarının yanı sıra, benzer seminerlere master ve doktora programlarında da yer verilmektedir. Bütün bu derslere rağmen, sosyal, insan haklarının bağımsız bir disiplin olarak yeterince yoğun bir biçimde okutulduğunu söylemenin,

bugün için, olanaksız olduğunu ifade etti.

İNSAN HAKLARININ GELİŞTİRİLMESİ YOLUNDA BALKAN ÜLKELERİ ARASINDA NE TÜR BİR İŞBİRLİĞİ YAPILABİLİR?

Sosyal, ilk başta, insan haklarına ilişkin çeşitli yayınlara hız verilmesiyle, ortak çalışmalar sürdürülmesinin, araştırmacı ve bilim adamlarının kısa sürelerle karşılıklı ziyaretler yapmalarının yararları üzerinde durdu.

İşbirliği konusunda çok sayıda önerinin, 1978 Eylülünde Viyana Kongresi'nde karara bağlanan UNESCO İnsan Haklarının Öğrenimine İlişkin Uluslararası Nihai Belgesi'nde bulunabileceğini ifade eden Sosyal, Balkan ülkelerinin kendilerine özel sorunları nedeniyle farklı bir işbirliği modeli geliştirmesi önerisinde bulundu. Etnik halklar konusunda Balkan ülkeleri arasında ortak bir uygulama benimsenmesinin yanı sıra, çağımızdaki yeni gelişmelerin insan haklarına etkilerinin irdelenerek, yeni ekonomik düzen karşısında tutarlı bir tavır benimsenmesi gerektiği işaret etti.

Sosyal, bütün bu çabaların, uzun vadede, Balkan bölgesinin olduğu kadar, dünya barışının da gelişmesine olumlu katkılarda bulunacağını öne sürerek konuşmasını tamamladı.

AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ VE TÜRKİYE

Türkiye'nin üye olduğu Avrupa Konseyi'nin kuruluş nedenlerine bir göz atmak, günümüzde tartışılan pek çok konuya açıklık getirmesi açısından yararlı olabilir. Savaş yıllarında Almanya ve İtalya'nın büyük bir saldırgan güce ulaşmasının yarattığı ürküntü, ulusal egemenliği anırsız olmaktan çıkarma ya da ulusal egemenliği bir ölçüde sınırlandırma fikrini ön plana çıkarmıştı. Savaş sırasında dehşet verici boyutlara ulaşan insanlık suçlarının irdelenmesi ve yinelenmesinin engellenmesinin yanı sıra, Avrupa ülkelerinin savaşın

yıkıntılarında bir an önce kurulabilmesi için güç kazanması ve özellikle pratik konularda işbirliğine yönelmesi gerekiyordu. Avrupa Kömür ve Çelik Birliği bu çabaların sonucudur. Sovyetler Birliği ve dünyanın öteki komünist partilerinin Cominform'da birleşmesine karşı Avrupa devletlerinin birliği çok çekici bir ideoloji olarak görünmüştü.

Bu gelişmelerin ışığında, I. Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası alanda «azınlıkların korunması» fikri moda iken, II. Dünya Savaşı'ndan sonra «insan haklarının korunması» fikri ön plana geçmiştir. BM Antlaşması'nın (Yürürlüğe giriş tarihi 24 Ekim 1945), «koruma hukukunu» öngören hükümleriyle, 1948 BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, işte bu gelişmeyi yansıtmaktadır. Soğuk savaş koşulları da, proletaryaya dayalı Marksist demokrasi ve devrimler destekleyen Sovyet anlayışına karşı, Batılı devletlerin insan hakları fikrine sınırsız sarılmalarını kolaylaştırmıştır. İki bloklu, yığılma dengesi dayanan uluslararası politika sahnesinde, her iki bloğun devletleri farklı ideolojilerini bir tür silah olarak kullanmaya yönelmişlerdir. Klasik demokrasinin dayandığı temel insan hakları ile kişinin onur ve değerine duyulan inanç çevresinde bir araya gelen, demokrasiyi, kişisel özgürlüklerini ve siyasal özgürlükleri korumaya ve güçlendirmeye karar vermiş Batı ülkelerinin dışişleri bakanları, 5 Mayıs 1949 tarihinde, Avrupa Konseyi'ni kuran anlaşmayı imzalamışlardır.

Bu anlaşma ile Batılı ülkeler sıkı bir dayanışma örgütü kurduklarına inanmış, üyelik koşullarını Doğu Avrupa ülkelerini dışarıda bırakan bir şekilde düzenlemişlerdi. Ayrıca, kişisel ve siyasal özgürlüklerle, hukukun üstünlüğü ilkelerini ciddi bir biçimde çiğneyen üye devletin Konsey üvelerinden çıkarılması öngörülmüştü. (Ulusal savunmaya ilişkin konular Konsey'in yetkisi dışında bırakılmıştı.) Avrupa Konseyi'nin kuruluş aşamasında hazırlanan raporlardan birinde, bir

Birikim 52-53/85

AİHS'nde BM Evrensel insan

AlHS hazırlanırken, uluslararası bir kamuoyu yaratarak, Avrupa Konseyi dışında kalan (önceleri İspanya ve Portekiz kası tedilivordu, simdilerde ise sos

Avrupa Konseyi ile AİHS için bu kısa açıklamayı kaydettikten sonra, insan haklarının korunması alanında önemli bir yeri olan "Bireysel başvuru" hakkından söz edelim biraz da. AİHS'nin 95. maddesi, iç hukuk yollarının, en yüksek temiz mahkemesi dahil, tüketilmiş olması koşulu ile, hakları ihlâl edilen bireylere, anlaşmaya imza koyan herhangi bir devlet ya da (belirli koşullar dışında) kendi ülkesi aleyhine Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na üye devletlerden birinin bir kamu kuruluşunun (yönetim, mahkeme v.b.) işlemleri hakkında şikayete bulunabilir. Bir kişi ya da bir özel firma aleyhinde şikayete bulunamaz. (Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na bireysel başvuru da bulunacaklar için duyrulur.) Bireyi kamu kuruluşlarını işlemlerine karşı korumayı amaçlayan bu madde, İstanbul Barosu Başkanı Orhan Apaydın'ın (Apaydın, Orhan, İnsan Hakları Üzerine Yuvarlak Masa Toplantısı: Acık Konuşması, 27-29 Eylül 1978, İstanbul.) belirttiği gibi, AİHS'ne "insan olmanın gereği olan hak ve özgürlükleri" belirten bir liste olmaktan öteye, zorlamayı içeren bir hukuk belgesi değeri" kazandırmıştır. Bireyin "savunma" alanını ulusal sınırların dışına çıkararak 25. madde, devletlere, hukukun üstünlüğü ilkesini gerçekleştirmek ve ülkesinde yaşayan her kişiyi insan hakları ve ana özgürlüklerden yararlandırma alanında hukuksal yükümlülük getirmektedir. AİHS'nden önce uluslararası hukuk alanında, bireyin hukuksal statüsü tartışılabilen bir konuydu. Bir kısım hukukçular bireyin uluslararası

Birikim 52-53/87

Hakları ve Filistinliler başlıklı resmi nitelikli olmayan, bir rapor hazırlamıştı. Prof. Dr. Türkaya Ataöv'ün imzasını taşıyan rapor dört bölümden oluşuyordu: 1. Giriş, 2. Filistin'de ırkçılık, 3. Filistinli Araplara Uygulanan ırk Ayırımı, 4. 1967'de İşgal Edilen Topraklarda İnsan Hakları.

Giriş bölümünde insan haklarının evrensel ve bölünmez bir konu olduğuna dikkati çeken Ataöv, Filistinlilerin insan hakları sorunlarını anlayabilmek için, İsrail devleti ile Filistinlilerin karışık konularının derinliğine incelenmesi gerektiğini öne sürüyor. Ataöv, bazı Batılı yazarların İsrail'i Orta Doğu'daki «tek» demokratik ülke olarak nitelmesine, İsrail bağımsızlık bildirgesinde, ülkenin bütün insanlarına özgürlük, adalet, barış, eşitlik vaad edilmesine rağmen, gerçek durumun bu vaatlerden çok farklı olduğunu vurguluyor.

İkinci bölümde, İsrail'de yaşayan Filistinlilerin konumunu inceleyen Ataöv, bu ülkedeki insan haklarına aykırı uygulamaların Yahudi hukukcular arasında bile tepki yarattığını kaydettikten sonra, 1950'de Knesset'in kabul ettiği yasa uyarınca, dünyanın neresinde yaşarsa yaşasın Yahudilere göç hakkı tanınmanın, BM İnsan Hakları Sözleşmelerini ihlâl ettiğini belirtiyor. Ataöv, bütün yaşamını İsrail topraklarında geçirmiş bir Filistinliye en doğal hakları verilmez, vatandaşlık statüsü tanınmazken, binlerce km. uzaklarda doğmuş bir insana salt Yahudi olduğu için her türlü hakkı tanınmanın, açıkça haksızlık ve ırk ayırımına dayalı bir tutum olduğunu ifade ediyor. Siyonizmin tüm ülkede polis ve ordu tarafından sıkı sıkıya korunan, ırkçı bir adalet ağı örüldüğünü iddia eden Ataöv, örneğin, Hristiyan Arap halkın köylerini boşaltmaya zorlandığını kaydediyor. Bunun yanı sıra, ırkçılığın gözlemlendiğine dikkati çeken Ataöv, Avrupalı Yahudilerin, Doğulu (Yemenli, Hindistanlı, Faslı ve İranlı) Yahudilerle zenci Yahudilerin hor görüldüğünü, bu insanların ülke nüfusunun yarısını oluşturmalarına

rağmen, Parlamento ve hükümetin tek tük temsilci sokabildiklerini söylüyor. Dolayısıyla, İsrail'deki Filistinliler, Avrupalı Yahudiler, Doğulu Yahudiler ve zenci Yahudilerden sonra, dördüncü sınıf vatandaş sayılmaktadırlar.

Filistinli Arapların konumunun incelendiği üçüncü bölümde ise, siyonizmin Yahudilerin yaşadıkları ülkeden ayrılıp İsrail'de toplanmalarını amaçlarken, öte yandan da, Yahudi olmayanların ülkeden dışarı atılmasını öngördüğünü vurgulayan Ataöv, bunun, hiç kimsenin vatanına dönmekten alıkonamayacağını belirten çeşitli insan hakları bildirilerinde yer alan hükme aykırı olduğunu dikkati çekiyor.

Filistinli Arapların köylerinden kovulmasına, İsrail'in kuruluşundan önce başladığını ve özellikle 1948 Savaşı'ndan sonra hızlandığını belirten Ataöv, 1967 Savaşı'ndan sonra ise bu eylemlerin doruğuna ulaştığını kaydediyor. Arap entellektüellerin ülkeden ayrılmaya zorlanması, aynı eylemin değişik bir yönünü oluşturmaktadır. İsrail'in kuruluş yıllarında «yabancı», «göçmen» ya da bir «yük» gibi görülen Filistinli Araplar, şimdi de «terörist» diye dışarıda tutulmaya çalışılmakta, ancak sözkonusu terörizmin nereden kaynaklandığını anlamak istememektedirler.

Ataöv'ün belirttiğine göre, İsrail'in tüm yasaları, Müslüman ya da Hristiyan olsun, bütün Filistinli Arapları göçmen statüsünde tutacak biçimde düzenlenmiştir. Filistinlilere pasaport yerine, topu topu 1 yıl için geçerli seyahat kartları verilmektedir. Kart sahibi, herhangi bir nedenle, 1 yılda İsrail'e dönmezse, ülkesine dönme hakkını tümünden yitirmektedir. Bu uygulama hem insanların en doğal hakkı olan kendi anavatanlarında yaşamak, çalışmak ve ölmek hakkına, hem de BM Genel Kurulu'nun 1947'deki, herkese fililen yaşadığı ülkenin vatandaşlığını kazanma hakkı veren karara da ters düşmektedir.

Öte yandan, iki milyon Filistinli Arabin Knesset'te temsil edilmesi etkin bir biçimde engellenmektedir. İngilizlerin manda

yönetiminden miras kalan ve o zamanlar bir Arap ayaklanmasını engellemek amacıyla, olağanüstü durumlar için hazırlanmış, Sovnımı Kuralları hâli yürürlüktedir.

Filistinli Arapların Yahudi İsrail vatandaşları ile eşit koşullar altında mal-mülk edinme hakları da yasayla engellenmiştir. (Resmî İsrail istatistikleri, tarımsal alanın onda dokuzunun Yahudi ulusal fonunun elinde olduğunu gösteriyor.) Çeşitli iş koşullarında, konut edinme ve eğitim alanlarında da Avrupa kökenli olmayan Yahudilere olduğu gibi, Filistinli Araplara da farklı muamele yapılmaktadır. (Filistinli Arap öğrenciler, yüksek öğrenimdeki toplam öğrenci sayısının ancak %1'ini oluşturmaktadır.)

1967 Savaşı'ndan bu yana işgal altındaki Batı Şeria, Gazze şeridi ve Sina yarımadasında yaşayan Filistinli Arapların durumuna gelince... Kendi topraklarındaki Filistinlilere karşı haksız uygulamalar sürdüren İsrail'in, işgal altındaki Filistinlilere daha insancıl davranacağı pek umulamaz herhalde... Arap devletlerinin kendi aralarındaki çekişmeler, örgütsüz ve tutarsız davranışları İsrail'e Filistinli Arapları baskı altında tutmak için olanak sağlamaktadır. Dünyanın siyasal konjonktürünün, şimdilik, İsrail'den yana olması da Yahudilerin işlerini kolaylaştırıyor olsa gerek... Filistin sorunu, günümüzün insan hakları gündeminde çok önemli bir sorun. Ancak, işin ilke yanını bir tarafta bırakalım. Kesin olan bir şey var, Filistinlilere hakça bir çözüm getirmeyen hiçbir barış formülünün Ortadoğu'da uzun ömürlü olması beklenmemelidir. Belki de, Filistinlilerin haklarını kazanmaları yolunda en büyük güvenceleri, uluslararası örgütler vs.den çok, sorunun bu canlıca ve siyasal yönüdür.

SONSÖZ

İnsan hakları konusunda bilirlüşmüş bir görüşe varmak, işin içine çok sayıda unsur karıştığı için zor. İnsan hakları çe-

şitli açılardan incelenebilir: hukuk açısından yürürlükteki yasalar ve hukuksal kurumlara bunların işleyiş mekanizmaları dikkatlelenebilir. Sosyolojik açıdan, toplumun sınıflarının hangi haklardan ne ölçüde yararlandıkları incelenebilir, araştırılabilir. Felsefi açıdan hak ile özgürlük arasındaki ayrım üzerinde durulup her birinin içerikleri belirlenmeye caba gösterilebilir, ancak bu içerik belirlenimin toplumsal ve hukuksal planda uygulamaya konma şansı olmayabilir, dinsel bir yaklaşımla hak denen şeyin ne olması gerektiği üzerinde tezler geliştirilebilir, uluslararası hukuk alanında, uluslararası örgütlerin kabul ettiği ilkeler ve uygulamada gerçekleştirildikleri aşamalar sözkonusu edilebilir, siyasal bilim açısından siyasette etkili

olan unsurların güçleri çözümlenebilir.

Hak kavramı böylesine çok boyutlu iken, «insan hakları» denildiğinde, günümüzde, evrensel kabul görmüş ve evrensel bildirilerde ifade edilmiş birtakım haklar anlaşılıyor genellikle. Bireyin haklarının egemen devlete karşı korunması cabası insan hakları çalışmalarının odak noktasını oluştururken, gözönünde bulundurulması gereken önemli bir nokta var: seminer tartışmalarında, uluslararası politika sahnesinde devletlerin bağımsızlığı gerçekleştirilince, insan haklarını korumanın olanaksız olduğu dile getirildi. Pekin, bırakın az gelişmiş ülkeleri, büyük devletlerin bile, bugün, uluslararası alanda gerçekten bağımsız davranabildikleri iddia edilebilir mi?

Demek ki, sorun geniş halk kitlelerinin insan hakları konusunda daha bilinçlenmesine, uluslararası kuruluşların ağırlıklarını arttırmalarına sağlayacak örgütlü çalışmalara gelip dayanmaktadır. Dünya tarihinde insan oğlu nerede, hangi hakkı elde etmişse, bunun yolu örgütlü mücadelelemeden geçtiğine göre, insanın değeri üzerine haması nuktalar yerine, somut çalışmalara yönelinmelidir. Tarabya semineri benzeri çalışmalar, uzun vadede, insan hakları konusunda belli bir kamuoyunun yaratılmasına yardımcı olabilir. Yalnız, seminerlerde yasa metinlerinden kuru kuruya söz etmekten vazgeçip örnek olayların incelenmesi, ülkelerin insan hakları uygulamaları gözler önüne serilmek şartıyla.

JÜLİDE ERGÜDER

BİR İHRAÇ OLAYI, DOLAYISIYLA TİP

Aşağıda okuyacağınız belgeler, TİP üyesi Seçkin Yasar'ın partiden ihraç edilme sürecinin belgeleridir. Belgeler, bizim açımızdan, sadece dergimizin adının da bunlar üzerinde bulunugundan ötürü önem taşımamaktadır. Belgeleri önemli kılan, TİP gibi, işçi sınıfı partisi, «proletaryanın politik hareketi» olma iddialarıyla siyasal mücadele alanında yer alan bir kuruluşun niteliğini ışık tutmaları da değildir sadece. Bu «ihraç» sürecinin belgelerini okurken, her devrimci, hiç şüphesiz sosyalist siyasal mücadele için hayatı önem taşıyan parti, parti-İç demokrasi, sosyalist bilinç v.b. konulardaki görüşlerini şöyle bir gözden geçirecektir. Belgelerin asıl önemi buradan kaynaklanmaktadır.

Ihraç süreci ile ilgili yazışmaları, Seçkin Yasar'ın TİP Beyoğlu İlçe Yönetimine gönderdiği aşağıdaki yazıya başlamaktadır:

5 Ocak 1979

TİP Beyoğlu İlçesi Yönetim Kurulu Başkanlığına, «Parti içi demokrasi», işçi sınıfı partileri açısından vazgeçilmez bir ögedir. Bu ögenin, parti yaşamında geçerlilik kazanması, her parti biriminin ve üyesinin üzerinde titizlikle durmasıyla mümkündür. Bu açıdan bakıldığında, geçtiğimiz aylarda yer alan bir olay, bu konuda düşünmeme neden oldu: Yalçın Küçük'ün Partiden ihraçı.

Adı geçen temsil ettiği tutuma hiçbir yakınlık duymamakla birlikte, Partiden ihracına neden olan görüşlerinin bizlere aktarılan yanları, bu görüşün «sağ sapma» olduğuna dair yeterli kanıtları taşımamaktadır. Bütünsel görüşlerden alınan küçük pasajlarla iktifa edip, daha çok yoruma dayanan bu açıklama-

lar, bizden yalnızca **inanmamızı** istemeye yöneliktir. Oysa, Partimiz karar organları, bizden herhalde inancı bir bağlılık değil, **bilinli bir katılma** istemektedir. Ve kanımca böyle bir tutum, o kişi ve görüşlerin mitoslaşmasına da neden olur.

Organlarımızın aldığı kararlara uyum esastır. Ancak, bu konudaki kaygılarım, Parti mekanizmasının sağlıklı işleyişi açısından, yönetim kademelerinde sorumluluk almamı zorlaştırmaktadır.

Bu nedenle, GSD ekibi başkanlığından alınmamı rica eder, Parti yaşamımı GSD ekibi üyesi olarak sürdürdüğümü bildiririm.

Saygılarımla,

Seçkin Sümer (Yasar)

Yasar, yukardaki yazısını gönderdikten bir süre sonra, TİP İstanbul İl Disiplin Kurulundan aşağıdaki yazıyı almıştır:

TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ
İSTANBUL İL MERKEZİ
İL DISİPLİN KURULU

Piyer Loti Caddesi No. 21
Çemberlitaş-İstanbul

Sayı: 78

19 Şubat 1979

Sayın Seçkin Sümer
Nüretiye Caddesi 55/2
İhlamur-BEŞİKTAŞ-İSTANBUL

Beyoğlu İlçe Yönetim Kurulunun 30.1.1979/1 sayılı kararıyla İl Disiplin Kuruluna sevk edilmiş bulunmaktasınız.